

Софийски университет “Свети Климент Охридски”

Исторически факултет

Катедра „Нова и съвременна история”

**ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ. ОТ МААСТРИХТ ДО
ЛИСАБОН
(1992–2009)**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**на дисертация за присъждане на образователна и научна
степен „доктор”**

Докторант:
Лилия Ангелова Чаушева

Научен ръководител:
проф. дин Драгомир Драганов

София, 2014

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита от катедра „Нова и съвременна история“ към Историческия факултет на Софийски университет „Свети Климент Охридски“ на заседание от 21 януари 2014 г.

Дисертацията се състои от въведение, три глави и заключение в обем от 246 машинописни страници; списък на използваните документи и научна литература, както и приложения (4).

Съдържание на дисертационния труд

Увод.....	3
Глава първа. От Маастрихт до Конституцията за Европа.....	15
1. Пътят до Конституцията – Маастрихт, Амстердам, Ница.....	15
2. Създаването на Конституцията за Европа.....	39
3. Ратификация на Конституцията.....	62
3.1. Държави, избрали парламентарна ратификация.....	63
3.2. Държави, избрали провеждане на референдум.....	65
3.3. Други държави.....	77
4. Обобщение.....	82
Глава втора. Криза или период на размисъл?.....	94
1. Необходимост от размисъл.....	94
2. Варианти за изход от кризата.....	103
3. Роля на ротационното председателство по време на периода на размисъл.....	114
4. Обобщение.....	132
Глава трета. Към нов договор.....	142
1. Нова междуправителствена конференция и нов договор.....	142
2. Трудна ратификация – déjà vu.....	156
2.1. Парламентарни ратификации.....	156
2.2. Ратификацията в Ирландия.....	175
2.3. Обобщение.....	180
3. Председателството – помага или пречи?.....	182
4. Обобщение.....	198
Заклучение.....	209
Библиография.....	220
Приложения.....	237

1. Обща характеристика на дисертационния труд

Научните изследвания, посветени на Европейския съюз (ЕС), неговата история, институции и функциониране, са актуални и винаги са привличали интерес под влияние на различни фактори. Европейската интеграция се отличава със солидна история, продължаваща няколко десетилетия. Това е най-успешният пример за регионална интеграция в света. Процесът на интеграция в Европа е най-напреднал, постигнал е определени успехи, които държавите-членки не искат да загубят, а с течение на годините интеграцията обхваща все повече области. Въпреки всички кризи и трансформации, които обединена Европа е преживяла, държавите-членки не са склонни да се откажат от интеграцията и постигнатото дотук.

Друг мотив за изследване на европейската тематика е ролята на ЕС в съвременната международна политика и фактът, че той се е превърнал в международен фактор. Той се възприема като фактор и от другите големи участници в международната политика – САЩ, Китай, Русия, ООН и др.

На следващо място, ЕС се променя значително след няколко вълни на разширяване, благодарение на които се увеличава броят на държавите-членки. От шест държави основателки през 50-те години на XX век, техният брой постепенно нараства до 9, 12, 15, 25, 27, а вече 28 държави след присъединяването на Хърватия на 1 юли 2013 г. Всяко едно разширяване води до промени в ЕС във всички области, включително в институционалната сфера.

Изследванията за ЕС са актуални, защото тематиката позволява да се подготвят интердисциплинарни изследвания. Изследвания и анализи по отделни въпроси, свързани с ЕС, са правени най-вече от гледна точка на хуманитарните и социалните науки, по-конкретно в областта на история, право, международни отношения и политология. Разбира се, не са малко и изследванията, посветени на специализирани области от европейската интеграция, напр. икономика, транспорт, данъчна политика, земеделие и др.

Необходимостта от изследвания и подготовка на специалисти по европейска интеграция е продиктувана от различни фактори – България е член на ЕС от 1 януари 2007 г. и е представена във всяка една от институциите на ЕС; страната участва във всички секторни политики; повечето министерства в България разполагат не само с международен отдел, но и с отдел, занимаващ се с европейски въпроси в конкретния

ресор. Не трябва да се забравя и друг фактор – на България ѝ предстои да поеме ротационното председателство на ЕС през 2018 г. Това е голяма отговорност за страната и България ще има нужда от добре подготвени кадри в това отношение.

Важно е да се отбележи, че една част от институционалните промени, изследвани и анализирани в настоящия труд, ще бъдат приложени за пръв път през 2014 г., което също допринася за актуалността на дисертацията. Въпросът за функционирането на институциите и всички свързани с тях промени е неизменен елемент на интеграционния процес още от самото му начало.

Предмет на настоящето изследване е институционалната еволюция на ЕС след подписването на Договора от Маастрихт. **Обектите** на изследване са два – 1) институционалните промени, заложи в договорите, разработени в периода 1992-2009 г., вкл. Конституцията за Европа; 2) ролята на държавите-членки за утвърждаване на договорите и залегналите в тях институционални реформи.

Дисертационният труд си поставя следните **научноизследователски цели**:

1. Да проследи и анализира разработването и утвърждаването на договорите от Маастрихт, Амстердам и Ница и залегналите в тях институционални промени
2. Да изследва разработването на Конституцията за Европа, свързаните с нея нововъведения в европейските институции, ролята на държавите-членки при договаряне на Конституцията и последвалия процес на ратификация
3. Да изследва т.нар. *период на размисъл*, неговата същност и поведението на отделни държави; да анализира ролята на държавите-членки в периода на размисъл на две нива – 1) принос на отделни държави за излизане от институционалната криза и 2) роля и принос на държавите ротационни председатели
4. Да изясни мотивите за създаване на Лисабонския договор, заложените в него институционални промени, ролята на държавите-членки при ратификацията и да обобщи приноса на държавите ротационни председатели за влизането в сила на договора

Историческите граници на настоящето изследване са дефинирани в заглавието. За долна граница се приема 1992 г., когато е подписан Договорът от Маастрихт. За горна граница на изследването е определена 2009 г., по-конкретно 1 декември 2009 г., когато влиза в сила Лисабонският договор. Голямата разделителна линия в този почти 20-

годишен период може да бъде поставена между Договора от Ница и несъстоялата се Конституция за Европа.

Използваната методология в настоящия труд включва методи, характерни за изследвания в областта на хуманитарните и социалните науки. Методите на изследване са анализ и синтез, анализ на съдържанието на официални документи, интердисциплинарен метод, както и исторически метод, използван в комбинация с останалите методи.

Дисертацията се гради на сериозна **изворова база**, включваща различни видове официални документи на европейските институции. В почти всички случаи официалните документи са лесно достъпни, тъй като ЕС провежда политика, в която е залегнал стремеж към по-голяма прозрачност и информираност за процесите в Европа.

Специално място в изследването намират седем **политически речи**, оказали влияние върху интеграционния процес в последните 15 години. Бихме могли да открием речта на *Йошка Фишер* от 12 май 2000 г. в Хумболтовия университет, както и речите на Жак Ширак, Тони Блеър и Лионел Жоспен, произнесени в отговор на словото на Фишер и съдържащите се в него предложения. Интересна е речта на германския федерален канцлер *Ангела Меркел* при откриването на академичната година в Колежа на Европа в Брюж през есента на 2010 г. Останалите две речи са дело на шведския министър-председател *Фредрик Райнфелд*. Едната от речите е свързана с политиката на Швеция в ЕС, а другата е произнесена дни преди Швеция да поеме ротационното председателство през втората половина на 2009 г.

Сред официалните документи, използвани при разработването на дисертационния труд, намират място **заключителните документи** на повечето Европейски съвети, проведени след 2001 г. Заключениеята на Европейския съвет са важни, тъй като те съдържат приоритети и насоки за развитие и паралелно с това набелязват краткосрочни задачи за изпълнение. В настоящето изследване са използвани и цитирани две **политически декларации** – става дума за **декларацията от Лаакен** за бъдещето на ЕС от 2001 г. и **Берлинската декларация** от 2007 г., приета по повод 50-та годишнина от подписването на Римските договори. Друг вид официални документи, които са важни за изследването, са **програмите и приоритетите на отделните държави, поели ротационното председателство** в периода 2005-2009 г. Важни са и двете 18-месечни

програми, обхващащи дейността на тройката Германия-Португалия-Словения и Франция-Чехия-Швеция.

Внимание заслужават и **официални становища**, дадени от различни европейски институции относно бъдещето на европейския проект. Особено често този вид становища са цитирани във втора глава на дисертацията, посветена на т.нар. *период на размисъл*, когато Европейската комисия, Европейският парламент и други институции открито дават предложения как да се преодолее кризата в Европа, провокирана след двата референдума във Франция и Холандия.

В настоящето изследване има позоваване и на **социологически проучвания**, които са използвани най-вече във връзка с трите референдума във Франция и Холандия от 2005 г. и този в Ирландия, проведен през 2008 г. Относно Франция и Холандия две от най-представителните проучвания са дело на Евробарометър, като освен предоставена статистика, те обръщат внимание на мотивите за отхвърляне на Европейската конституция в двете държави.

Актуалността и популярността на изследванията за ЕС предопределят наличието на обемна литература, свързана както с историята на интеграцията в Европа, така и с отделни нейни аспекти. В настоящето изследване е използвана и цитирана научна литература на английски, френски и български език.

Относно българската научна литература, особено ценни при написване на дисертационния труд са били отделни монографии, свързани с европейските институции, тяхното функциониране, правомощия, взаимодействие и реформиране. Отделен източник представляват различни учебници по право на ЕС и справочници по европейска интеграция.

Често цитиран научен източник в дисертацията са **сборници с доклади от научни конференции**, проведени в България, някои от които включват международно участие. В голямата си част научните конференции и докладите, изнесени в рамките на тези форуми, залагат на интердисциплинарността, тъй като участват представители на различни хуманитарни и социални науки, предимно право, международни отношения, история и политология.

При написване на дисертацията са използвани множество **научни статии, студии, анализи и коментари**, публикувани в специализирани издания. По-голямата част от тях

са написани от специалисти-юристи, вкл. специалисти по конституционно право, но предложеният анализ не е ограничен само и единствено до юридически въпроси. Отново се залага на интердисциплинарен подход, тъй като освен чисто правни въпроси в статиите, студиите и анализите намират място различни аспекти на съвременната политика, съвременните международни отношения, вкл. междудържавни отношения в ЕС и др.

Практическата значимост на настоящето изследване може да бъде проследена на две нива. **Първото ниво** е свързано с изследване на институционалните промени, които неминуемо засягат всички държави-членки в големия съюз, защото те са представени в институциите. Тези институции еволюират във времето под влияние на разнородни фактори. За всяка държава-членка са важни няколко неща – по какъв начин ще бъдат реформирани институциите; по какъв начин държавите ще бъдат представени в тях; какво ще донесе на държавите поредната институционална реформа. За две десетилетия ЕС разработва пет договора, всеки един от които съдържа разпоредби, свързани с институционални промени.

България е не просто наблюдател в тези събития, а пряк участник. Всякакви промени в институциите автоматично ще засегнат и България. Добро познаване на институционалните механизми би позволило на България (и на всяка друга държава-членка) да има успешно, адекватно и стабилно присъствие в тези институции, което би довело и до по-успешна политика на европейско ниво.

Второто ниво е свързано с ролята на държавите-членки. Въпреки все по-задълбочаващата се интеграция, ние членуваме в съюз, изграден от държави. Изследвайки тяхната роля и/или принос, можем да разберем редица тенденции и закономерности в политиката на държавите на ниво ЕС. Отделно, държавите-членки имат активно участие в разработването, приемането и утвърждаването на всеки един от петте договора в разглеждания период. Изследването на ролята на държавите-членки може да спомогне за по-добро разбиране на тяхната политика в Европа.

Отново, обръщайки поглед към ситуацията на България, страната е част от един съюз, изграден от 28 държави. В ЕС България ще трябва да работи заедно с останалите 27 държави, всяка от които има свои специфики и особености, оказващи влияние върху поведението им в ЕС. За провеждане на по-успешна политика и по-успешни преговори,

познаването на поведението, политиката и приоритетите на другите държави в ЕС би било ползотворно за България.

В заключение трябва да се отбележи, че за написването на настоящия труд голям принос има участието на автора в лятно училище по европейска интеграция в Прага, Чехия, под надслов “*United States of Europe – Federalisation of Europe as a response to EU crisis*” през лятото на 2013 г. Наученото по време на лятното училище намира място в трета глава на дисертационния труд.

2. Кратко изложение на дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от увод, три глави и заключение.

Първа глава **„От Маастрихт до Конституцията за Европа“** проследява разработването и влизането в сила на договорите от Маастрихт, Амстердам и Ница и предвидените в тях институционални промени, както и процеса на създаване на Конституцията за Европа. Главата е разделена на четири подчасти.

Първата подчаст **„Пътят до Конституцията – Маастрихт, Амстердам, Ница“** е посветена на разработването на три договора, представляващи една мащабна (Маастрихт) и две по-малки ревизии (Амстердам и Ница) на учредителните договори. Частта започва с кратко историческо въведение, което припомня постиженията на европейската идея през XX век, поставяйки акценти само върху най-важните събития от 50-те до края на 80-те години. Описана е институционалната структура, определена още с подписването на учредителните договори и принципите на функциониране на институциите, които са валидни до днес. Краткото историческо въведение завършва с анализ на международната обстановка в края на 80-те и началото на 90-те години, геополитическите промени в тези години, както и на ситуацията в Европа и на факторите, благоприятствали разработването на Договора от Маастрихт.

Следва анализ на преговорите по договора, неговото подписване и нововъведенията, предвидени в него, най-вече в институционалната област. Изследван е последвалият процес на ратификация с по-специално внимание върху три държави, които организират референдум – Дания, Ирландия и Франция. Припомнени са проблемите при ратификацията на договора в Дания, които забавят неговото влизане в сила.

Първата подчаст проследява и следващите две ревизии – от Амстердам и Ница. Отново, разработването и приемането на двата договора са разгледани на фона на важни събития в европейската интеграция през 90-те години – ново разширяване на ЕС с три държави (Швеция, Финландия и Австрия), промени в състава на Европейската комисия и последвалата криза в тази институция в края на десетилетието, изгледи за приемане на нови държави-членки в ЕС, предимно от Централна и Източна Европа, необходимост от реформиране на институциите предвид предстоящото разширяване и др. Анализирани са разработването на договора от Ница, споровете между държавите-членки по най-сериозните институционални въпроси и последвалата трудна ратификация на договора

заради проведения референдум в Ирландия. Първата подчаст завършва с анализ и равностметка за значението на договора от Ница, предвидените в него реформи в институциите, техният обхват и значение, както и позициите на отделни държави-членки.

Втората подчаст **„Създаването на Конституцията за Европа“** започва с изследване и анализ на три предишни опита за създаване на Конституция за Европа, които по различни причини не се осъществяват, но въпреки това те остават в историята на европейската интеграция с идеите, заложиени в тях. Трите опита за Конституция датират от 1948 г., първата половина на 50-те години и 80-те години. Един от приносите на проектите са предвидените институционални разпоредби и начин на функциониране на институциите.

На следващо място е анализирана речта на германския външен министър Йошка Фишер от 12 май 2000 г. в Берлин, която се явява предвестник на последния опит за разработване на Европейска конституция. Речта, озаглавена *„От конфедерация към федерация – размисли върху завършека на европейската интеграция“*, съдържа призив Европа да се превърне във федерация, основаваща се на учредителен договор (конституция). В речта, която Фишер произнася от свое собствено име, а не в качеството си на министър на външните работи, се съдържат размисли относно уредбата и реформирането на европейските институции, както и относно факторите, налагащи тези промени.

След речта на Йошка Фишер, втората подчаст продължава с анализ на Декларацията за бъдещето на Европа, приета на Европейския съвет в Лаакен (14-15 декември 2001 г.). Декларацията поставя конкретни цели пред ЕС, една от които е свикването на Конвент, чиято задача ще бъде да разработи проект на бъдещата Конституция за Европа.

Втората подчаст изследва няколко аспекта, свързани с дейността на Конвента – неговият състав, структура, работни групи, начин на функциониране, въпроси за обсъждане. Обяснен е по-различният характер на Конвента като вид политически форум и като алтернатива на досегашния начин на разработване на договори в рамките на ЕС, като едновременно са анализирани положителните и отрицателните страни на Конвента.

Разгледан е проектът за Европейска конституция, представен от Конвента през есента на 2002 г. Открити са институционалните въпроси, които са едни от най-важните

и пораждат повечето полемики, както и предложенията на Европейската комисия за реформиране на институциите. Представени и анализирани са и други два документа, които имат отношение към конкретни институционални въпроси – става дума за т.нар. проект „Пенелопа“ и меморандумът на страните от Бенелюкс. Анализирани са най-важните институционални въпроси – идеята за постоянен председател на Европейския съвет, съставът на Европейската комисия, начинът на гласуване в Съвета на министрите, създаването на европейски министър на външните работи. Значението на предложенията за промени в институционалната сфера е разгледано и от друга гледна точка – през погледа на големите и малките държави-членки, които заемат различни позиции по някои институционални въпроси.

Втората подчаст приключва с анализ на дейността на Междуправителствената конференция (МПК), чиято задача е да договори окончателния текст на бъдещия Конституционен договор, тъй като проектът на Конвента не е обвързващ. Анализът прави разграничение между дейността на МПК в рамките на италианско (втора половина на 2003 г.) и на ирландско председателство (първа половина на 2004 г.) на ЕС. Конференцията се сблъсква с трудности и не успява да договори финален текст на бъдещата Конституция до края на 2003 г. Всички нерешени въпроси са уредени в рамките на следващото, ирландско, председателство, което прилага различен подход и начин на работа в сравнение с предшестващото италианско председателство. Предложеният анализ позволява да се разграничат **четири групи държави** в хода на дискусиите в МПК в зависимост от тяхното отношение към характера на бъдещата Конституция – 1) държави, подкрепящи по-тясна интеграция (Франция, Германия и Италия); 2) двойката Полша и Испания, които искат да получат признание за големи европейски държави; 3) Великобритания и някои скандинавски страни, които искат по-малко интеграция; 4) други държави, предимно по-малки държави, чието присъединяване към ЕС предстои.

Финалът на частта включва и анализ на структурата на Европейската конституция. Очертани са основните насоки в дискусиите около правната същност и характер на Конституция за Европа като са представени четири научни мнения какъв е характерът на правния документ. Представя се тезата, че Конституцията има нетипичен характер, тъй като съдържа едновременно черти на класически международен договор, но са налице и конституционни елементи.

Третата подчаст, озаглавена „**Ратификация на Конституцията**“, анализира процеса на ратификация на правния документ във всички държави-членки. Прави се **разграничение между три групи държави** във връзка с начина на ратификация на Конституцията – 1) държави, избрали парламентарна ратификация; 2) държави, избрали провеждане на референдум; 3) държави, които не вземат окончателно решение относно ратификацията поради някои събития (отрицателни резултати на референдумите във Франция и Холандия).

Ратификацията в държавите-членки е анализирана, отчитайки особеностите на национално-правния ред във всяка една от тях. Най-голямо внимание е отделено на четирите държави, избрали провеждане на референдум – Испания, Франция, Холандия и Люксембург. Анализът се съсредоточава върху допитванията във Франция и Холандия, тъй като и на двата референдума резултатът е отрицателен и Европейската конституция е отхвърлена. Анализирани са предпоставките и мотивите, довели до двата отказа, както и вътрешнополитическата ситуация във Франция и Холандия, която до известна степен обуславя негативните резултати.

Третата подчаст завършва с анализ на групата от седем държави-членки, които не предприемат никакви действия за ратифициране на Конституцията. Тези държави не отхвърлят Европейската конституция (както Франция и Холандия), а до последно изчакват ратификациите в други държави. Групата е разнородна по състав и е трудно държавите да бъдат класифицирани по конкретен признак, дори географски. Преди събитията от Франция и Холандия някои от седемте държави предвиждат или клонят към провеждане на референдум (напр. Полша, Португалия, Великобритания). Това проличава в изказвания на отделни политици и/или държавни ръководители.

Четвъртата подчаст на първа глава представлява обобщение, съдържащо изводи в две насоки – промените в европейските институции от Маастрихт до Конституцията и ролята на държавите-членки в този процес. Основните изводи са насочени към еволюцията в уредбата и функционирането на основните европейски институции, а именно Европейска комисия, Европейски парламент, Съвет на министрите, Европейски съвет. Представен е и кратък анализ на институционалните реформи, предвидени в Конституцията. Колкото до ролята на държавите-членки, тя е анализирана през призмата на две съществуващи деления на държавите – големи/малки и нови/стари държави-членки.

Изброени и описани са критериите, съгласно които конкретна държава попада в някоя от тези групи. Анализирани са принципните различия и разминавания между големи и малки държави по конкретни институционални въпроси, най-вече ролята на ротационното председателство, състава на Европейската комисия и идеята за постоянен председател на ЕС. Анализирани са и различията между държавите-членки при ратификацията на Европейската конституция. Краят на първа глава препраща към т.нар. период на размисъл, който трябва да позволи на Европа да излезе от кризата, провокирана след двата отказа на референдумите във Франция и Холандия.

Глава втора на дисертационния труд, **„Криза или период на размисъл?“**, изследва започналия период на размисъл, който продължава две години. Периодът е слабо познат и по-слабо проучен в научната литература, тъй като повечето изследователи предпочитат да насочат усилията си към анализиране и изследване на Европейската конституция (предшестваща институционалната криза) или Лисабонския договор (който представлява изход от кризата). Главата е разделена на четири подчасти.

Първата подчаст, озаглавена **„Необходимост от размисъл“**, започва с равностметка на резултатите от двата референдума и на състоянието, в което Европа се намира след отказите. Анализирани и обяснени са онези аспекти на Европейската конституция, които пораждаат страх и частично обричат проекта на неуспех. Представени са мнения от научната литература, според които причините за отхвърляне на Европейската конституция са комплексни.

Направен е анализ на първите реакции в ЕС след референдумите във Франция и Холандия. Анализирани са няколко документа, които имат връзка с описаните събития – обща декларация на Хосеп Борел, Жан-Клод Юнкер и Жозе Мануел Барозу; комюнике на министър-председателя на Люксембург Жан-Клод Юнкер, чиято страна държи ротационното председателство на ЕС в този момент и декларацията на Европейския съвет от 16-17 юни 2005 г. На същия Европейски съвет европейските ръководители призовават за период на размисъл.

Първата подчаст откроява четири фактора, които имат принос за преодоляване на институционалната криза – Европейският парламент, Европейската комисия, гражданите и държавите-членки, със специално внимание към държавите, които в този период държат ротационното председателство на ЕС. Частта изследва и анализира действията и ролята на

четирите фактора в периода на размисъл. Анализирани са няколко документа, сред които резолюция на Европейския парламент от януари 2006 г., която очертава няколко възможности за излизане от кризата и „План Д като Демокрация, Диалог и Дебат“, приет от Европейската комисия.

След анализа на действията на двете европейски институции първата подчаст продължава с анализ на проявленията на гражданското общество в периода на размисъл, както и на различни инициативи, организирани през двете години на размисъл. В заключението на тази част е направена равностметка на периода на размисъл, за който в научната литература преобладават негативните или неутрални мнения и оценки. Обяснени са причините периодът да бъде считан за не особено продуктивен и полезен.

Втората подчаст, „**Варианти за изход от кризата**“, представя различни сценарии, които биха могли да позволят на Европа да преодолее застоя и да приключи успешно голямата реформа, започнала с Декларацията от Лаакен. В краткия двегодишен период Европа обсъжда поне шест варианта за изход от кризата, сред които прилагане на отделни части от невлязлата в сила Конституция; приемане на мини договор или подобрен договор от Ница; ревизиране разпоредбите на Конституцията; приемане на основен договор; реорганизация на Конституционния договор; приемане на договор плюс.

Анализирани са още позициите на различни държави-членки и тяхната еволюция в рамките на периода на размисъл. Европа е изправена пред ситуация, в която 18 държави са ратифицирали Конституцията за Европа, а това се равнява на повече от половината страни-членки в ЕС. Описана е срещата на 18-те държави, приключили ратификационната процедура, в Мадрид на 26 януари 2007 г. Срещата остава известна като „министерска среща на приятелите на Конституцията“. След нея се оказва, че групата на седемте държави, предприели действия относно Европейската конституция, е претърпяла промени, тъй като четири от държавите (Португалия, Ирландия, Швеция и Дания) дават позитивни сигнали и са готови да сътрудничат за преодоляване на кризата в Европа. В същото време, Великобритания, Чехия и Полша не променят особено позициите си. Поради тази причина втората подчаст включва и анализ на аспекти от вътрешнополитическия живот в тези три държави, които обясняват непроменените им позиции.

Краят на втората подчаст насочва вниманието към големите надежди и очаквания, адресирани към предстоящото германско председателство през първата половина на 2007 г. Неговата основна задача е да даде импулс за излизане от кризата и намиране на решение на институционалните въпроси.

Третата подчаст, „**Роля на ротационното председателство по време на периода на размисъл**“, предлага теоретичен преглед на ротационното председателство, неговата роля, функции и задължения, както и на положителните и отрицателните му страни. Частта изследва действията на пет държави ротационни председатели в периода на размисъл – Люксембург, Великобритания, Австрия, Финландия и Германия. Проучени и анализирани са програмите с приоритетите на всички пет ротационни председатели.

Изследвани и анализирани са само онези действия на ротационните председатели, които имат отношение към преодоляване на институционалната криза в ЕС. Последователно са описани и анализирани най-важните политически форуми и министерски срещи, на които се обсъждат въпроси, свързани с бъдещето на интеграцията, институционалните реформи, бъдещето на Конституцията и др. Такива са Европейският съвет от юни 2005 г., Европейският съвет от декември с.г., срещата на външните министри в Клостернойбург (27-28 май 2006 г.), Европейският съвет от юни 2006 г.

Третата подчаст отделя голямо внимание на германското ротационно председателство, тъй като всички надежди за преодоляване на кризата са свързани с него. Частта анализира действията на Германия, които я отличават от предходните ротационни председатели и ѝ позволяват да поеме ролята на лидер. Една от големите отлики е приемането и прилагането на подробна 18-месечна програма, която обхваща дейността на Германия и следващите две председателства – на Португалия и Словения.

Описани са и честванията на 50-тата годишнина от подписването на Римските договори, по повод на която е проведена неформална среща на държавните и правителствените глави от ЕС в Берлин в края на март 2007 г. На срещата е приета **Берлинската декларация**, чиято структура и съдържание са анализирани в третата подчаст на втора глава. Освен политическата декларация значение има и речта на германския канцлер Ангела Меркел, произнесена на 25 март 2007 г. В речта ясно е заявено, че европейските институции трябва да бъдат реформирани до 2009 г.

Третата подчаст анализира още Европейския съвет от юни 2007 г., в рамките на който Германия най-ярко проявява качествата си на лидер. Става ясно, че периодът на размисъл е приключил, а изходът от институционалната криза е приемането на нов договор, който да бъде ратифициран от всички държави-членки до изборите за Европейски парламент през 2009 г. Описано е по кои институционални въпроси се постига съгласие и се очертават основните аспекти на бъдещия договор за реформа.

Третата подчаст приключва с анализ и оценка на действията на петте държави ротационни председатели. Прави се разграничение между състоянието на ЕС през 2005 г., когато преобладава шокът от референдумите във Франция и Холандия и това не дава възможност за активни действия, и ситуацията през 2006 г., посветена на проучване на възможностите, засилване на контактите, сондиране на мнения за излизане от кризата. Анализирани са действията на двойките председатели Люксембург-Великобритания и Австрия-Финландия, както и основните аспекти на германското предложение за изход от кризата.

Обобщението на главата започва с кратък паралел между термините „период на размисъл“ и „институционална криза“, с които различните автори наричат годините между 2005 и 2007 г. Накратко е припомнен общият теоретичен модел на кризата като явление в международната политика и той е отнесен към събитията от периода 2005-2007 г., който спокойно може да бъде наричан „криза/институционална криза“. Основните изводи са насочени към ролята на четирите фактора в периода на размисъл, проблема за демократичния дефицит и неговото осъзнаване, както и към ролята на държавите-членки, проявяваща се в три измерения – 1) ниво държави-членки; 2) ниво ротационни председатели; 3) ниво политически елити в държавите-членки.

Колкото до ролята на държавите-членки, обобщението припомня раздвижването в групата на седемте неопределени държави, в следствие на което в една подгрупа можем да поставим Португалия, Ирландия, Швеция и Дания, а в друга – Великобритания, Чехия и Полша. Припомнени са и някои аспекти на ротационното председателство. В заключение се отбелязва, че при определени обстоятелства кризата може да се превърне във възможност.

Трета глава, „**Към нов договор**“, обхваща събития от периода 2007-2009 г., свързани с договарянето, подписването и ратификацията на Лисабонския договор, който

позволява на Европа да преодолее институционалната криза. Главата се състои от четири подчасти.

Първата подчаст, „**Нова междуправителствена конференция и нов договор**“, проследява провеждането на междуправителствената конференция от 2007 г., чиято задача е да изготви новия договор. Конференцията е една от рекордно кратките по времетраене в историята на ЕО/ЕС. Обяснени и анализирани са по-особените позиции, които защитават две държави-членки – Полша и Великобритания. И двете страни успяват да получат отстъпките, за които се борят. Проследена е церемонията по подписване на Лисабонския договор, запомнена със закъснялото пристигане на британския министър-председател Гордън Браун. Уточнено е, че държавите-членки си дават краен срок за приключване на ратификациите на Лисабонския договор **1 януари 2009 г.**, който няма да бъде спазен.

На следващо място, първата подчаст обяснява и анализира същността и правния характер на Лисабонския договор и изяснява неговата структура, подчертавайки кои дялове на договора са изцяло нови. Анализирани са основните нововъведения, предвидени в Лисабонския договор като юридическата правосубектност на ЕС; правното положение на Хартата на основните права; институционалните промени, в т.ч. създаването на постоянен председател, върховен представител на ЕС по въпросите на външните работи и политиката за сигурност, промените в състава на Европейската комисия и засилената роля на нейния председател, реформата на Европейския парламент, въвеждане на т.нар. двойно мнозинство при гласуване в Съвета на министрите; въвеждането на т.нар. гражданска инициатива, даваща възможност за по-активно участие на гражданите в нормотворческия процес; засилената роля на националните парламенти.

Първата подчаст завършва с анализ на очакванията към Лисабонския договор, както и на критични мнения относно договора. Очертани са основните критики към новия договор, например ЕС няма да стане по-прозрачен след поредната реформа и няма да бъде по-близо до своите граждани, въпреки очакванията. Авторът защитава мнението, че Договорът от Лисабон би трябвало да се възприеме като най-добрия вариант предвид обстоятелствата около неговото приемане и разработване. Договорът не е съвършен, но е напълно необходим и възможен вариант за Европа.

Втората подчаст, „**Трудна ратификация – déjà vu**“, е посветена на процеса на ратифициране на Лисабонския договор. Припомнена е ратификационната процедура,

която изисква договърът да бъде ратифициран от всички 27 държави-членки, за да влезе в сила. Изяснено е, че само една държава (Ирландия) ще организира референдум, докато всички останали страни предпочитат парламентарна ратификация.

На следващо място са проследени всички парламентарни ратификации по хронологичен ред. Първата ратификация датира още от декември 2007 г. и е осъществена от Унгария. Изяснено е това, че по-голямата част от ратификациите са извършени още през 2008 г. Описани и анализирани са по-подробно ратификациите в три държави – Германия, Полша и Чехия, тъй като при процедурите в тези държави възникват проблеми и ратификациите се забавят значително. Тези страни ратифицират Лисабонския договор през есента на 2009 г. Подробно описани и анализирани са няколко събития, които забавят ратификациите в трите държави – процедурата пред германския Конституционен съд в Карлсруе, чието решение е обявено едва на 30 юни 2009 г.; гласуването на договора в полския парламент и действията на полския президент Лех Качински, който до последно бави подписването на закона за ратификация; двете сезирания на чешкия Конституционен съд, непровеждане на гласуване за Лисабонския договор в чешкия парламент през цялата 2008 г., падането от власт на правителството на Мирек Тополанек през пролетта на 2009 г. и последвалата правителствена криза в страната, ангажиментите на Чехия като ротационен председател, новите искания, формулирани от президента Вацлав Клаус с цел страната да получи *opting-out* от някои разпоредби от Хартата на основните права.

Втората подчаст проследява още ратификацията в Ирландия, която е отделена в самостоятелна подточка предвид проблемите, възникнали при ратификацията и проведените два референдума в страната. Анализирани са резултатът от първия ирландски референдум от 12 юни 2008 г., причините за отрицателния вот, както и непосредствените реакции в Европа след референдума. Открити са групата на поддръжниците на Лисабонския договор и групата на неговите противници, като са анализирани мотивите на двете страни да го подкрепят или отхвърлят. Анализът на ситуацията в Ирландия продължава с описание на стратегията, която правителството избира, за да преодолее последиците от първия отказ. Решението е провеждане на нов референдум през есента на 2009 г., след като Ирландия получава отстъпки (дерогации) по чувствителни за страната въпроси, които са в основата на негативния резултат при първия референдум.

Обобщени са резултатите от протеклата ратификация на Лисабонския договор по държави. Изводите са в няколко посоки – не е спазен първоначално формулирания краен срок, но все пак договорът влиза в сила, тъй като всички държави го ратифицират, макар и съпроводено с трудности при някои от тях; в много държави са избегнати референдуми и въпреки това ратификацията не протича лесно; на база на изследваната чуждоезична литература е формулиран изводът, че Ирландия не се възприема като най-проблемна или единствена държава, създаваща проблеми в хода на ратификацията, тъй като ратификациите в Германия, Полша и Чехия са не по-малко трудни.

Третата подчаст, „**Председателството – помага или пречи?**“, изследва политиката и действията на пет държави ротационни председатели, които имат различен принос за постигане на голямата цел – утвърждаване на реформите и влизане в сила на Лисабонския договор. Анализирани са действията на Португалия, Словения, Франция, Чехия и Швеция. Техните председателства обхващат периода от 1 юли 2007 г. до 31 декември 2009 г.

Изследвани са програмите и приоритетите, които си поставят петте държави, но само тези приоритети, имащи връзка с ратификацията и влизането в сила на Лисабонския договор. Анализирани са приносите на всяка държава за утвърждаването на новия договор. Описани са силните и слабите страни на петте председателства. Прави се разграничение между дейността на тройката председатели Германия-Португалия-Словения и Франция-Чехия-Швеция. Основният извод е, че координацията и сътрудничеството са на много по-високо ниво при тройката Германия-Португалия-Словения, отколкото при следващите три председателства.

Изложението приключва с обобщение на значението на Лисабонския договор, с който завършва голямата реформа в европейския интеграционен процес, започнала в Лаакен през 2001 г. Обобщението анализира институционалните промени, съдържащи се в новия договор и по-конкретно създаването на двете нови позиции (постоянен председател и върховен представител по външната политика и политиката на сигурност), задълженията и очакванията към лицата, които са номинирани на тези постове. Анализирани са промените в другите институции, Комисия, Парламент и Съвет. Изведени са изводи относно институционалните промени в Лисабонския договор, отчитащи променената роля на някои институции, характера на институционалната система, потенциални нови точки на противоречия между институциите.

Обобщението на трета глава включва и изводи за ролята и приноса на държавите-членки, проследени на три нива – 1) по време на междуправителствената конференция от 2007 г.; 2) при ратификацията на договора; 3) от гледна точка на държавите ротационни председатели. От трите описани нива, междуправителствената конференция протича най-гладко, докато ратификацията е съпроводена с трудности. Колкото до ролята на държавите, държащи ротационното председателство, тя е оценена на база поставените приоритети и действията за утвърждаване на Лисабонския договор. Обобщението завършва с изводи относно приноса на държавите-членки към интеграционния процес, когато поемат ротационното председателство.

3. Основни изводи от научното изследване

В разглеждания период от 1992 до 2009 г. ЕС изживява различни по своето естество промени и се изправя пред разнообразни предизвикателства. През 2009 г. ЕС включва по-голям брой държави-членки благодарение на няколко вълни на разширяване (1995, 2004 и 2007 г.), а това неминуемо води до промени в самия съюз. Променя се балансът между стари и нови държави-членки, както и между големи и малки страни. ЕС има по-голямо население, а в икономически план в рамките на единния пазар има повече потребители. Промените дават отражение и върху институционалното устройство на ЕС, начина на функциониране на институциите, техния състав.

Без съмнение ЕС се сблъсква с различна геополитическа ситуация в Европа и света през 1992 и през 2009 г. През 1992 г. Съюзът се състои от 12 държави-членки, предимно държави от западна Европа. Сравнително скоро е приключил периодът на Студената война. ЕС предоставя материална и морална подкрепа на държавите от централна и източна Европа, които вече не са част от Източния блок. Същата година, 1992-ра, бележи началото на войната, довела до разпадането на Югославия. И докато Съюзът дава адекватен отговор на променената геополитическа обстановка в Европа и на края на Студената война, за съжаление позицията му спрямо войната в Югославия (1992-1995 г.), е неуверена и непоследователна.

През 2009 г. ЕС се състои от 27 държави-членки. Повечето от новоприсъединилите се държави са страни от бившия социалистически блок. Съвсем закономерно ЕС е изправен пред проблеми и предизвикателства, които са различни в сравнение с 1992 г. По-големият брой държави-членки поставя необходимостта от реформиране на институциите, така че те да функционират по-ефективно, по-демократично и по-прозрачно. Неслучайно, последният приет договор (Лисабонският договор) е договор за реформа и част от него е посветена на институциите. Към момента на подписването му има големи очаквания дискусиите по всички институционални въпроси да бъдат туширани поне за известен период от време след приемането на договора.

В същото време, въпреки съществуващите проблеми и някои кризисни моменти, не могат да бъдат отречени успехите на европейската интеграция, постигнати дотук – изграждането на единния пазар; създаването на икономически и валутен съюз; въвеждането на общата европейска валута; политиката на разширяване, която се

окачествява като най-успешния външнополитически инструмент на ЕС; провеждането на Обща външна политика и политика за сигурност; фактът, че ЕС се е превърнал в политически и икономически фактор в съвременния свят и се възприема като такъв и от останалите играчи в световната политика и др.

ЕС се сблъсква и с някои проблеми, например въпроса за границите на ЕС, енергийната политика и опитите за постигане на енергийна независимост, проблемите с имиграцията, околна среда, борба с климатичните промени, по-голямо включване на гражданите в европейския политически живот, глобализацията и последиците от нея и др. Не трябва да забравяме, че от септември 2008 г. светът живее в условия на финансова и икономическа криза, чиито ефекти се почувстваха и в Европа, а в последствие ЕС бе разтърсен от криза в евро зоната и тежка рецесия в някои държави, приели еврото.

Настоящото изследване, посветено на институционалните промени и ролята на държавите-членки в ЕС, представлява системно изложение на факти, събития и процеси в периода от 1992 до 2009 г. За по-малко от 20 години Съюзът разработва четири договора, както и проекта за Конституцията, който не влиза в сила. Изследваната тематика позволява да се направят следните заключения относно функционирането на институциите и промените в тях:

- „Класическата“ институционална уредба е създадена още през 50-те години на XX век, като основните принципи за функциониране на институциите са валидни и днес. Въпреки това, наличието на обективни фактори налага реформиране на институциите през годините. Институционалните промени са свързани с необходимостта от оптимизиране процеса на вземане на решения, както и със стремежа към по-голяма ефективност, акуратност и бързина при вземане на решения. Реформите в институциите са опит за приспособяване към нови обстоятелства и ситуации.
- Реформите и ревизиите са особено чести в разглеждания период. От 1992 до 2009 г. ЕС осъществява пет ревизии, в т.ч. проекта за Европейска конституция. Ревизиите имат различен мащаб и различен успех. В разглеждания период има три мащабни проекта – договорът от Маастрихт, Конституцията за Европа и Договорът от Лисабон. Амстердам и Ница представляват по-малки ревизии, посветени на конкретни въпроси. Относно Конституцията и Договора от Лисабон, редно е да се отбележи, че голяма част от предвиденото в Конституцията като институционална уредба фигурира и в

Лисабонския договор. Макар че са променени конкретни наименования, повечето концепции се запазват.

- Въпреки всички осъществени реформи, промените в институциите не приключват с Лисабонския договор. Институционалните промени са неизменна част от големия проект, наречен „обединена Европа“. Доказателство за това са предложенията да се създадат два нови поста – общ финансов министър на еврозоната и общ европейски министър на правосъдието.
- В институционален план се откроява интересна закономерност още от 50-те години – европейските политици са пестеливи откъм създаване на помощни или спомагателни органи/институции. Тенденцията се запазва и в разглеждания в дисертацията период и трудно ще се промени в бъдеще.
- В края на разглеждания в дисертацията период сме свидетели на друга закономерност – институции, чиято роля в миналото е била по-второстепенна, получават статут на официални институции по силата на Лисабонския договор. Такъв е случаят с Европейската централна банка (ЕЦБ) и Европейската сметна палата. Така, по силата на Лисабонския договор институциите в ЕС са седем – Европейска комисия, Европейски парламент, Съвет, Съд, Сметна палата, ЕЦБ и Европейския съвет.
- Дълги години трите водещи институции в Европа са Европейската комисия, Европейският парламент и Съветът на министрите. Те съставят т.нар. *институционален триъгълник*. Всяка от трите институции е изразител и защитава конкретен интерес – Комисията защитава интересите на ЕС; Парламентът – интересите на гражданите; Съветът – интересите на държавите-членки, изразени от техните правителства. След влизането в сила на Лисабонския договор някои автори започват да говорят за т.нар. *институционален квадрат* – четвъртата институция, формираща квадрата, е Европейският съвет, който получава статут на официална институция и има повишена роля.
- Реформите в Европейската комисия илюстрират стремеж да се преодолеят слабости в нейното функциониране, видни през 90-те години на ХХ век. Промените в Комисията са в няколко насоки – засилване ролята на председателя на Европейската комисия и неговите правомощия, което показва, че ЕС е извадил поуки от случая с комисията „Сантер“; намаляване броя на комисарите – големите държави-членки се отказват от

правото си да номинират втори комисар; отделно, съгласно Лисабонския договор след 2014 г. броят на комисарите ще бъде намален като няма да се спазва правилото „една държава = един комисар“. Единственото изключение е направено за Ирландия, която винаги ще има комисар съгласно отстъпките, дадени на страната преди организирането на втори референдум за Лисабонския договор.

- В разглеждания период Европейският парламент значително усилва своите правомощия, както в нормотворческата, така и в други области. За тази институция е характерно постепенното и плавно, но сигурно увеличаване на нейните прерогативи. Изхожда се от презумпцията, че Европейският парламент, който е директно избран от гражданите, черпи легитимност от тях и олицетворява техните интереси в най-голяма степен. В същото време Европейският парламент има възможност да осъществява по-голям политически контрол върху Европейската комисия. На няколко пъти през разглеждания период се променя численият състав на Европейския парламент. Съгласно Лисабонския договор той не трябва да надхвърля 750 души. Паралелно с това е определен минимален праг за квота на депутатските места (6 души).
- Съветът на министрите е институцията, която представлява държавите-членки. С течение на годините се разширява броят на областите, които изискват вземане на решения с квалифицирано мнозинство. Най-спорните въпроси относно функционирането на Съвета могат да бъдат сведени до два – разпределението на гласовете в Съвета и начинът на дефиниране на квалифицираното мнозинство. Съгласно Лисабон, Съветът гласува с квалифицирано мнозинство като правило. За да може едно решение да бъде прието, то трябва да получи подкрепата на 55% от гласовете на държавите, ако те съставляват 65% от общото население на ЕС.
- През разглеждания период нарастват значението и ролята на Европейския съвет, което е по-видимо след 2000 г. и не толкова осезаемо през 90-те години. Съгласно Лисабонския договор той получава статут на институция. Европейският съвет олицетворява политическото лидерство в Европа, но не разполага със законодателни правомощия.
- Ротационното председателство на ЕС, което не е институция, но е свързано с дейността на институциите, като че ли е призвано да има по-второстепенна функция в

бъдеще, докато през разглеждания период то има по-съществена роля и нерядко допринася за преодоляване на кризи.

- Както неуспялата Конституция, така и Лисабонският договор предвиждат създаването на поста постоянен председател на Европейския съвет. Това е една от големите промени във функционирането на Европейския съвет. Постоянният председател не може да заема никакви други функции/позиции на национално ниво, за да може да посвети цялото си внимание на работата на Европейския съвет.
- Европейската конституция предвиждаше създаване на европейски министър на външните работи. Конституцията не влезе в сила, но Лисабонският договор възпроизвежда същата идея. Сменено е само наименованието на новата длъжност - върховен представител по външната политика и политиката по сигурност. По същността си това е европейски външен министър. В новия договор се променя единствено наименованието на длъжността, но цялата концепция за този пост се запазва непроменена. И все пак, въпреки всички добри пожелания и намерения, върховният представител е обречен да се сблъсква с много трудности, тъй като във външната политика решения се вземат по междуправителствения метод и се изисква единодушие на всички държави-членки.
- Лисабонският договор задава правната уредба и начина, по който ще функционират институциите след неговото влизане в сила. Въпреки наличието на ясни правни разпоредби, договърът съдържа някои неясноти относно двата новосъздадени поста – на постоянния председател и върховния представител за външните отношения. Същата констатация е направена от самия Херман ван Ромпой, който е избран за първи постоянен председател. Лисабонският договор дава генералните насоки, функции и правомощия на новите две длъжности, но не може да зададе абсолютно всички насоки как да изпълняват функциите си лицата, заели двете нови позиции.
- Въпреки всички институционални промени, реформи и опити за реформи, едва ли ще отпадне съперничеството между институциите.

Настоящото изследване анализира и ролята на държавите-членки през призмата на две съществуващи деления на държавите – големи/малки и стари/нови. Изследваната тематика позволява да се направят следните заключения:

- Двата вида разделение на държавите продължават да съществуват въпреки всички усилия за реално обединение на Европа. Принадлежността към конкретна група държави е фактор, който оказва влияние на поведението и политиката на дадена държава в ЕС.
- Изследваната литература показва, че съществува по-голям интерес да се изследват малките държави в Европа, тъй като те и тяхната политика са по-непознати, а паралелно с това те съставляват мнозинството държави в ЕС. Големите държави в ЕС, тяхната политика и национални особености са много по-познати, а в повечето случаи и по-предсказуеми.
- Относно критериите, които обуславят двата вида деление на държавите, прави впечатление, че сравнително по-ясен е критерият, разделящ държавите на нови/стари държави-членки. Критериите, очертаващи делението на големи/малки държави, са няколко и отчитат различни особености и характеристики на държавите.
- Преди да започне работата по разработване текста на Конституцията, държавите в ЕС са изправени пред почти парадоксална ситуация – след ревизията от Ница, посветена на начина, по който държавите-членки са представени в отделните институции, големите държави се чувстват ощетени, а малките държави, вкл. тези, които ще се присъединят към ЕС през 2004 г., са едва ли не свръхпредставени в европейските институции.
- При разработването на Конституцията се открояват четири групи държави в зависимост от изказаните позиции – 1) Франция, Германия и Италия – привърженици на по-тясна интеграция; 2) Полша и Испания – държави със съвпадащи интереси, които искат да бъдат признати за големи държави от няколкото по-големи държави в ЕС; 3) Великобритания и скандинавските страни – заемат позицията за по-малко интеграция и даване приоритет на междуправителственото начало в интеграцията; 4) останалите държави в ЕС.

- Типични за малките държави-членки са три позиции – 1) те са силно привързани към старата концепция за ротационното председателство, защото то олицетворява равенството между държавите-членки и предпазва от доминация на големите държави; 2) трудно приемат идеята за постоянен председател на ЕС; 3) отдават голямо значение на правилото „една държава = един комисар“.
- Големите държави-членки стоят на обратните позиции – 1) те искат повторостепенна роля за ротационното председателство; 2) подкрепят създаването на поста на постоянен председател; 3) искат в бъдеще да се намали броят на комисарите като *няма* да се спазва правилото „една държава = един комисар“.
- При последвалия процес на ратификация е възможно разделяне на държавите в групи по два начина – ако критерий е *начинът на ратификация*, разделението изглежда по следния начин – 1) държави, избрали парламентарна ратификация; 2) държави, провели референдум; 3) държави, не предприели действия относно ратификация на Конституцията; ако критерий е *финалният резултат от ратификацията*, делението изглежда по следния начин – 1) държави, ратифицирали Конституцията; 2) държави, отхвърлили Конституцията; 3) държави, не предприели действия.
- Събитията показват, че ентузиазмът за ратификация на Конституцията е сравнително по-голям сред новите държави-членки.
- В периода на размисъл, последвал отхвърлянето на Конституцията, се наблюдава известно разместване и прегрупиране в групата на седемте държави, които не предприемат действия по ратификацията на Конституцията. Четири от седемте държави (Португалия, Ирландия, Швеция и Дания) претърпяват еволюция в първоначалните си позиции. Те дават сигнали, че са готови да съдействат за преодоляване на институционалната криза в Европа.
- Отново в периода на размисъл се наблюдава промяна в позицията на Испания, което ще предопредели разпада на полско-испанската двойка, съществувала при Ница и Конституцията. Испания преминава в отбора на „приятелите на Конституцията“, оставяйки Полша да се бори сама за своите искания при договарянето на новия договор.

- По време на институционалната криза пет държави са ротационни председатели. Големи очаквания има само към Германия, една от големите и стари държави-членки. Останалите държави имат по-малък опит като ротационни председатели (с изкл. на Люксембург) и съответно си поставят по-скромни цели, задачи и приоритети.
- При подготовката на Лисабонския договор две държави поставят по-особени искания – става дума за Полша и Великобритания. Полско-испанският тандем вече се е разпаднал и Полша сама брани интересите си в рамките на МПК.
- При последвалата ратификация на Лисабонския договор държавите масово избират парламентарна ратификация. Предвижда се референдум само в една държава – Ирландия. Трудности при ратификацията възникват в четири държави-членки – Германия, Ирландия, Полша и Чехия. Три от държавите са част от групата на страните, които не предприемат действия относно ратификацията на европейската Конституция. Прави впечатление, че в изследваната и анализирана литература ратификацията в Ирландия далеч не се възприема като най-проблемната. Ситуацията е значително по-сложна с ратификациите в Полша и Чехия, две от новите държави-членки. Неслучайно Чехия е последната от 27 държави, ратифицирали Лисабонския договор.
- При изследване ролята на ротационните председатели в разглеждания период се наблюдават следните закономерности – 1) малки и/или нови държави-членки формулират по-скромни цели и приоритети, когато са ротационни председатели; типично за тях е поставянето на по-реалистични и лесно изпълними цели; за малките и/или новите държави-членки е трудно постижимо да станат инициатори на мащабни проекти, кампании или действия. 2) средноголемите държави в ЕС имат желание да се изявят като лидери, когато държат ротационното председателство. Дори и тогава, те залагат на по-премерени и балансирани действия. 3) амбициозни цели и мащабни проекти са типични предимно за големите държави-членки, най-вече Франция и Германия. Неслучайно, първоначалният замисъл за преодоляване на институционалната криза предвижда Германия да сложи край на периода на размисъл и да очертае начина на излизане

от кризата, а окончателно ратификацията на новия договор (Лисабонски договор) да приключи по време на френското председателство.

- Тройката ротационни председатели Германия-Португалия-Словения се отличава с по-добра координация и по-добро сътрудничество отколкото следващата тройка Франция-Чехия-Швеция.
- По-големият опит, който е типичен за старите държави-членки, особено държавите, изградили Европа на шестте, се проявява значително по-силно, когато някоя от тези страни е ротационен председател.
- В цялата история на европейската интеграция двойката Франция-Германия заема по-особено място и има по-специално значение за развитието на интеграционния процес. В изследвания период това твърдение се запазва с пълна сила. Без съмнение, специалното място на френско-германската двойка ще се запази и в бъдеще. Нерядко се чува и мнението, че ЕС би могъл да преживее всякаква криза или събитие, но не и разпада на френско-германската двойка.
- Особено място в обединена Европа заема групата на вишеградските държави, включваща Полша, Чехия, Словакия и Унгария. Различното светоусещане на четирите централноевропейски държави предопределя до известна степен тяхната политика в ЕС. Не е случаен и фактът, че в определени случаи четирите вишеградски държави създават проблеми в обединена Европа заради по-особени позиции по някои въпроси. В дисертацията са изследвани и анализирани проблемите с Полша и Чехия, видни по време на договарянето (в случая с Полша) и ратификацията на Лисабонския договор (в случая и с двете държави).
- Великобритания винаги заема по-особени позиции в своята европейска политика. Тази закономерност се проявява почти непрекъснато от 1973 г. насам, когато страната се присъединява към ЕИО. Великобритания предпочита да се дава приоритет на междуправителствения метод, т.е. водещо значение да има държавите-членки, и подкрепя идеята за по-малко интеграция в Европа. Страната не е част от евро зоната и от Шенгенското пространство.

Научното изследване в представената дисертация позволява да синтезираме най-важните заключения относно някои от предизвикателствата, с които се сблъсква обединена Европа в периода 1992-2009 г.:

Първо, институциите и тяхното функциониране са неизменна част от интеграционния процес в Европа. Въпреки всички извършени ревизии и опити за ревизии на договорната основа на ЕС, винаги ще има дискусии и/или опити за реформиране на европейските институции. Реформите в институциите са доказателство за динамичността на европейската интеграция.

Второ, институционалната уредба не е съвършена и периодически проличават някои нейни слабости. Безспорно институциите не биха могли да разрешат всички съществуващи противоречия и възникващи проблеми, но въпреки това очакванията към тях са големи. Особено големи са очакванията в периоди на криза.

Трето, държавите-членки отдават голямо значение на институциите, тяхното функциониране и реформиране и на начина, по който ще бъдат представени в тях. Тази тенденция трудно би се променила в бъдеще.

Четвърто, държавите-членки остават фактор в развитието на интеграционния процес, въпреки че Европа върви към все по-тясна интеграция. Различията между държавите в ЕС се запазват и оставят своя отпечатък, въпреки всички усилия за обединение на Европа.

Пето, чрез отделни свои действия, държавите са в състояние както да благоприятстват развитието на интеграционния процес, така и сериозно да го затруднят и дори да провокират кризи, каквито възникват на няколко пъти през изследвания период.

Шесто, разделението на държавите-членки на големи/малки и нови/стари продължава да съществува и да оказва влияние върху тяхната политика в обединена Европа. Тази закономерност трудно ще се промени в краткосрочен план

СПРАВКА
за научните приноси в дисертацията

Настоящата дисертация е интердисциплинарно изследване, посветено на институционалните промени в ЕС и ролята на държавите-членки за утвърждаване на договорите и предвидените в тях реформи на институциите в периода 1992-2009 г.

1. Анализира се разработването на договорите от Маастрихт, Амстердам и Ница и предвидените в тях промени в институциите
2. Изследван е подробно процесът на разработване на Европейската конституция и е проследена ратификацията във всички държави-членки като е предложена класификация на държавите съгласно начина на ратификация
3. Изследван е двегодишният период на размисъл, който е по-слабо познат, като се разкрива ролята и приноса на държавите-членки за преодоляване на кризата в Европа
4. Анализирани са подробно положителните и отрицателните страни на Лисабонския договор с внимание към институционалните промени
5. Разгледана е ратификацията на Лисабонския договор във всички държави-членки
6. Изследвана е подробно ролята на държавите ротационни председатели в периода на размисъл и при подготовката и ратификацията на Лисабонския договор

СПРАВКА

за публикациите по темата на дисертационния труд:

1. Франция и нейният отказ да приеме Европейската конституция в: Минало, бр. 1/2012, с. 80-89
2. Защо Холандия отхвърли проекта за Европейска конституция на референдум?
В: Докторантски и постдокторантски четения 2011, Исторически факултет, 2011, с. 109-117
3. Ротационното председателство и неговият принос за преодоляване на кризи в ЕС (2005-2007) в: История, кн. 5/2013, с. 392-403
4. Ратификация на Европейската конституция – мисията невъзможна в: сборник с доклади от научна конференция на докторантите по хуманитарни и социални науки в СУ „Свети Климент Охридски“ (под печат)

Други публикации, осъществени в рамките на докторантурата:

1. ЕС и Япония – история, динамика и перспективи в: сборник с доклади от научна конференция „Япония – времена, духовност и перспективи“, октомври 2012 г.
2. Нови перспективи за България в Европейската политика за съседство в: сборник „България в Европейската външна политика и политика на сигурност след 2014 г. – нови инструменти, повече възможности?“, ЦЕМИ, Фондация Фридрих Еберт бюро България (под печат)
3. Ролята на Мароко в Северна Африка. Перспективи за развитие на българо-мароканските отношения в: сборник „България в Европейската външна политика и политика на сигурност след 2014 г. – нови инструменти, повече възможности?“, ЦЕМИ, Фондация Фридрих Еберт бюро България (под печат)